

Մեծ Մերձավոր Արևելք. ամերիկյան և եվրոպական մոտեցումներ

Մեծ Միջին-Մերձավոր¹ Արևելքը (Ընդլայնված Մերձավոր Արևելք, Նոր Մերձավոր Արևելք) փոփոխում սահմաններ ունեցող մի մեգատարածաշրջան է, որն ըստ առավել տարածված սահմանումների ներառում է Արաբական աշխարհը, Իրանը, Թուրքիան, Իսրայելը, մերձկասպյան և կովկասյան ենթատարածաշրջանները Մարոկկոյից մինչև Պակիստան մուսուլմանական բնակչություն ունեցող բոլոր պետությունները², ընդգրկելով նաև Ղազախստանից մինչև Հնդկական օվկիանոսի Մավրիկիոս կղզին ընկած պետությունները: Այն հաճախ անվանվում է «Մարակեշից Բանգլադեշ»:

Բուն «Մեծ Մերձավոր Արևելք» ծրագիրն առաջ քաշվեց դեռևս 1990-ական թթ. կեսերին ԱՄՆ-ի ֆաղափական էլիտայի կողմից որդեգրված «Նոր աշխարհակարգ» գաղափարախոսության շրջանակներում ԱՄՆ-ի այդ ժամանակվա նախագահ Ջորջ Բուշ-ավագի մտերիմ զինակից Ջեյմս Բեյֆերի «Հրապարակային ֆաղափականության ինստիտուտի» նախաձեռնությամբ: Փաստորեն փորձ էր արվում Մերձավոր և Միջին Արևելքի հենքի վրա ստեղծել աշխարհաֆաղափական մեգատարածաշրջան և անվտանգության խնդիրներից ելնելով ձևավորել համասեռ ֆաղափական հարթություն (այդ ժամանակ դեռևս հստակ չէր սահմանվում դրա աշխարհատնտեսական նշանակությունը): Այժմ առկա է ևս մեկ մոտեցում. ըստ ամերիկյան ազգային անվտանգության նախկին խորհրդական Ջրիգնև Բեգինսկու՝ «Ժամանակակից Մերձավոր Արևելքը համարվում է «Եվրասիական Բալկանների»³ բանալին»:

Աշխարհագրական, կրոնական և էթնիկ գործոնները Մերձավոր Արևելքը դարձնում են աշխարհի անկայուն տարածաշրջաններից մեկը: Գտնվելով երեք մայրցամաքների խաչմերուկում, տիրելով ածխաջրածնային հսկայական պաշարների(աշխարհի նավթային պաշարների 60%-ը և գազի պաշարների 30%-ը), տարածաշրջանն իր բազմաթիվ ներքին կոնֆլիկտներով և արտաքին ներխուժումներով, աղֆատության բարձր ցուցանիշներով, տնտեսական լնացմամբ, գործազրկությամբ, կրթության ցածր մակարդակով, ժողովրդագրական բարձր ցուցանիշներով,

¹ «Մերձավոր» տերմինը հավանաբար ավելի նախընտրելի է, քանի որ արտահայտում է «եվրոպական» կամ, ավելի լայն, «արևմտյան ֆաղափարական կենտրոնին» մերձ լինելու գաղափարը: Մեծ Մերձավոր Արևելքի տեսությամբ փորձ է կատարվում հավանաբար ավելի մեծացնելու «մերձ» տարածաշրջանների աշխարհագրական ընդգրկվածությունը, դրանով իսկ ամփիջական ազդեցության ոլորտները:

² Այստեղ ընդգրկված չեն Ֆիլիպինները, Բանգլադեշը և Թայլանդը՝ երկրներ, որտեղ նույնպես ապրում է մեծաքանակ մուսուլման բնակչություն:

³ Եվրասիական Բալկանները ներառում են 9 երկրներ՝ հարավկովկասյան երեք պետությունները՝ Ադրբեջան, Հայաստան և Վրաստան, Կենտրոնական Ասիայի երկրները՝ Ղազախստան, Ուզբեկստան, Ղրղզստան, Թուրքմենստան, Տաջիկստան և Աֆղանստանը, ինչպես նաև որոշակիորեն ընդգրկում են տարածաշրջանի առավել կարևոր դերակատարներ Իրանն ու Թուրքիան:

ֆաղափական անկայունությամբ և ծայրահեղականությամբ կարևորություն էտանում հատկապես այսօր աշխարհում տիրող ընդլայնմանը միտված ֆաղափականության շրջանակներում:

Աշխարհի արդի լարվածություններով ու վտանգներով լի Միջերկրածովյանը և Մերձավոր Արևելքն այս ընդարձակման սահմաններում աշխարհաֆաղափական տարբեր հեռանկարներ են ներկայացնում: Սա հակամարտությունների և անվստահության մի արեալ է, և վերջին տարիներին տեղի ունեցող իրադարձությունները հստակ ուրվագծում են, որ *միևնույն ապագան* կիսող Արևմուտքն ու Մերձավոր Արևելքը միայն փոխադարձ հարգանքի, համընդհանուր արժեքների և ընդհանուր նպատակի վրա հիմնված *համագործակցության* միջոցով կկարողանան ապահովել համընդհանուր անվտանգությունն ու զարգացումը: Դա են վկայում այսօր Մեծ Մերձավոր Արևելքի ուղղությամբ ԵՄ և ԱՄՆ երկկողմանի համագործակցության ծավալների մեծացմանն ուղղված միտումները, որոնք, իհարկե, միշտ չէ, որ իրականություն են դառնում:

Մեծ Մերձավոր Արևելք ծրագրի մասին խոսելիս անհրաժեշտ է անդրադառնալ առկա նույն հասկացության ձևավորման ամերիկյան և եվրոպական մոտեցումներին⁴ և այդ շրջանակներում ձեռնարկվող միջացատումներին, գործող և մշակվող նոր ծրագրերին:

ԱՄՆ և ԵՄ մոտեցումները ՄՄԱ ծրագրին

ՄՄԱ նախագծի նկատմամբ ԱՄՆ և ԵՄ ունեն միանգամայն տարբեր մոտեցումներ, մասնավորապես ծրագրի իրագործման մեխանիզմների տեսանկյունից (չնայած հաճախ ԱՄՆ-ի գործողությունները ԵՄ անդամ երկրներից որևէ մեկի կամ մի քանիսի հետ համաձայնեցվում են, ինչպես ասենք 2006թ. Իսրայելի կողմից Լիբանանի վրա հարձակման ժամանակ):

Այնուամենայնիվ, ԵՄ տեսակետը կարծես թե ավելի մոտ է Արաբական աշխարհում տիրող միտումներին և որոշակիորեն հակասում է ամերիկյան տրամադրություններին.

- Այս տարածաշրջանի հետագա զարգացման համար իսրայելապաղեստինյան հակամարտության լուծումը ԵՄ կողմից դիտարկվում է որպես անկյունաքարային հիմնախնդիր :
- Համաձայն ԵՄ տեսակետի՝ անհրաժեշտ է հաշվի առնել տարածաշրջանի յուրաքանչյուր երկրի ազգային զգացումներն ու ինքնագիտակցությունը, և առանձնահատուկ մոտեցում ցուցաբերել յուրաքանչյուր երկրի նկատմամբ:
- ԵՄ չի համարում, որ իսլամն՝ իբրև կրոն, չի կարող գոյատևել ժամանակակից աշխարհում:

⁴ Կարևոր է այն հանգամանքը, որ հենց Մերձավոր Արևելքի երկրները իրենք հստակ չեն ձևակերպել և չունեն «Մեծ Մերձավոր Արևելքի» իրենց տեսությունը:

- Ըստ ԵՄ որդեգրած մոտեցման աշխատանքները ՄՄԱ-ի ուղղությամբ անհրաժեշտ է շարունակել ժամանակի ընթացքում ձեռք բերած հաջողությունների հենքի վրա (օրինակ Բարսելոնյան գործընթացը) և ոչ թե փորձել նոր հիմքեր ձևավորել:

Ամերիկյան ՄՄԱ ծրագիրը աշխարհը բաժանում է երկու մեծ համբարների, որի մի կողմում արևմտյան դեմոկրատական արժեքներ կրող երկրներն են ԱՄՆ-ի ղեկավարության ներքո, որոնք պարտավոր են բարեփոխել մնացյալ աշխարհը և վերացնել բազմաթիվ վտանգների հիմնական աղբյուրները, իսկ մյուս համբարում՝ այն երկրները, որոնք գիտակցելու են, որ սեփական ուժերով ի վիճակի չեն հաղթահարել այս վտանգները և հանդես են գալու որպես այս գլոբալ զարգացումների պասիվ օբյեկտներ: Անկասկած, տարածաշրջանի մի շարք երկրներ այս ծրագրին վերաբերում են իբրև «դրսից» ներմուծվածի, ինչով էլ որոշակիորեն պայմանավորված է վերջիններիս մերժողական կեցվածքը:

Ի՞նչ ծրագրեր է իրականացնում այս ուղղությամբ ԵՄ. Միջերկրածովյան տարածագոտի.

Եվրամիության և Միջերկրածովյան երկրների⁵ համագործակցության կարևորությունը հստակորեն ձևակերպված է 1995թ Կաննում Եվրամիության խորհրդի հանդիպման փաստաթղթերում: Եվրա-Միջերկրական համագործակցությունը կենտրոնանում է երեք հիմնական նպատակների շուրջ. ֆաղափական երկխոսություն և անվտանգության միջոցով խաղաղության ու զարգացման գոտու ստեղծում, տնտեսական և ֆինանսական համագործակցության միջոցով ընդհանուր զարգացած գոտու ձևավորում, առևտրի համեմատաբար ազատ գոտու ապահովում ոչ միայն միջերկրածովյան երկրների, այլև ԵՄ երկրների միջև, ինչպես նաև հասարակական և մշակութային փոխհարաբերությունների արդյունքում ֆաղափացիական հասարակությունների ձևավորում: Միջերկրածովյան տարածաշրջանի ընդհանուր ռազմավարության շրջանակում ստորագրվեց Բարսելոնյան հռչակագիրը:

Բարսելոնի գործընթացը. Բարսելոնի հռչակագիրը ստորագրվել է 1995թ ԵՄ և Միջերկրածովյան երկրների 27 արագործխնախարարների կողմից՝ ստեղծելով Եվրա-միջերկրածովյան համագործակցություն, որի հետագա զարգացման արդյունք էր Եվրամիության հարևանության ֆաղափականություն «European Neighbourhood Policy» ծրագիրը: Այն Եվրա-միջերկրածովյան համագործակցության շրջանակներում ընդարձակում էր համագործակցությունը ոչ միայն միջերկրածովյան տարածագոտում՝ Մարոկկո, Ալժիր, Թունիս, Եգիպտոս, Իսրայել, Հորդանան, Պաղեստին, Լիբանան, Սիրիա, Լիբիա ևն, այլ նաև Արևելյան Եվրոպական երկրների հետ՝ ներառյալ Ռուսաստանը, Բելառուսը, Մոլդովան, Ուկրաինան, Վրաստանը, Հայաստանը, Ադրբեջանը: Ավելին՝

⁵ Անցյալ դարի 80-ական թթ. արդեն իսկ առաջ էր ֆաշվել «Ընդլայնված Միջերկրականի» (*Extended Mediterranean*) ծրագիրը, որը ներառում է Սև և Կարմիր ծովերը, ինչպես նաև Պարսից Ծոցը:

վերջին մի քանի տարիների ընթացքում ֆաղափականության ազդեցության գոտին ընդլայնվել է ներառելով նաև Կենտրոնական Ասիայի երկրները: Դրա հետ մեկտեղ, Եվրամիությունը մերձավորարևելյան խաղաղության ծրագրի շրջանակում զարգացնում է համագործակցությունը Ծոցի համագործակցության խորհրդի հետ (Gulf Cooperation Council), որի կազմում են Բահրեյնը, Քուվեյթը, Օմանը, Կատարը, Սաուդյան Արաբիան և Միացյալ Արաբական Էմիրությունները:

ՆԱՏՕ և Մեծ Մերձավոր Արևելք

ՆԱՏՕ-ում ԱՄՆ-ի ներկայացուցիչ Նիկոլոս Բերնսի խոսքերը շատ հստակ արտահայտում են Հյուսիսատլանտյան դաշինքի ընդլայնմանը նպատակաուղղված ծրագրերը. «ՆԱՏՕ-ն կշարունակի պաշտպանել Եվրոպան և Հյուսիսային Ամերիկան, բայց չենք հավատում, որ մենք կարող ենք դա անել՝ նստելով Արևմտյան կամ Կենտրոնական Եվրոպայում և կամ Հյուսիսային Ամերիկայում: Մենք պետք է կենտրոնացնենք մեր ուշադրությունն ու ռազմական ուժերը արևելքում և հյուսիսում: ՆԱՏՕ-ի ապագան արևելքում և հյուսիսում է՝ այն Մեծ Մերձավոր Արևելքում է»:

Դեռևս 1994թ ՆԱՏՕ-ն ձեռնարկել էր «Միջերկրածովյան Երկխոսություն» (*“Mediterranean Dialogue”*) ծրագիրը, որը սկսվել էր Իսրայելի, Եգիպտոսի, Հորդանանի, Մավրիտանիայի, Մարոկկոյի, Թունիսի մասնակցությամբ՝ ավելի ուշ ընդգրկելով նաև Ալժիրը (2000թ.): Ծրագրի նպատակն էր Միջերկրածովյան երկրների հետ համագործակցության և փոխըմբռնման բարելավման միջոցով ապահովել տարածաշրջանային անվտանգությունն ու կայունությունը: Այն ենթադրում է նաև երկկողմ հարաբերություններ ՆԱՏՕ-ի հետ և առանձին բազմակողմ հանդիպումներ՝ ad hoc («դեպք առ դեպք») սկզբունքով:

Ներկա փուլում ընթանում են ֆինանսկումներ նաև ՆԱՏՕ-Արաբական երկրների լիգա հնարավոր համագործակցության զարգացման ուղղությամբ: Արաբական երկրների լիգան կարող է մեծ դերակատարում ունենալ տարածաշրջանում բազմաթիվ միջոցառումների իրականացման հարցում: ՆԱՏՕ-ի հետ համագործակցության շրջանակներում Լիգան լավագույնս կարող է կազմակերպել տարածաշրջանում խաղաղության և կամ հակամարտությունների լուծման հնարավորությունների ու ճգնաժամային իրավիճակների կարգավորումն ապահովելու նպատակով ռազմական ուժերի տեղակայումը սեփական հովանու ներքո: Դեռ ավելին, ՆԱՏՕ-Արաբական երկրների լիգա համագործակցության ընդլայնման դեպքում, հնարավոր է դիտվում նաև Լիգայի բոլոր անդամ արաբական երկրների (թվով 22) ներգրավումը «Միջերկրածովյան Երկխոսության» ծրագրերում, ինչն, ինքնին հասկանալի է, ավելի մեծ ձեռքբերում է, քան 1994թ. ի վեր՝ ՆԱՏՕ-ի վերոհիշյալ ծրագրի շրջանակներում գրանցված ձեռքբերումները⁶:

⁶ ՆԱՏՕ-ն առայժմ համագործակցում է արաբական ընդամենը 7 երկրների հետ:

Ամերիկյան Մեծ Մերձավոր Արևելք (ՄՄԱ) նախագիծը

«Մեծ Մերձավոր Արևելք նախաձեռնությունը» (*“Greater Middle East Initiative”*) պաշտոնապես ներկայացվել է ԱՄՆ-ի նախագահի կողմից 2004թ. հունիսի 8-10-ը ԱՄՆ-ի Ջորջիա նահանգի Սի-Այլենդ կղզում տեղի ունեցած Մեծ Ութնյակի՝ գագաթաժողովին: Այն նախատեսում է աշխատանքներ երեք հիմնական առանցքներով՝ ժողովրդավարության տարածում և արդյունավետ կառավարում, կիրթ հասարակության ձևավորում, տնտեսական հնարավորությունների ընդարձակում: Սակայն, մինչ այդ, արդեն իսկ 2004թ փետրվարի 13-ին Լոնդոնյան *Ալ-Հայաթ* թերթը հրատարակել էր միայն Մեծ ութնյակի գագաթաժողովի ֆննսկումների համար նախատեսված ՄՄԱ ծրագիրը: Բնական է, որ այն թե՛ եվրոպական, և թե՛ արաբական մտավորականության, ֆաղափական գործիչների, փորձագետների, գիտնականների կողմից ակնհայտ ֆննհատության ենթարկվեց: Քննադատները համակարծիք էին այն հարցում, որ տարածաշրջանում իրապես բարեփոխումների անհրաժեշտություն կա, սակայն նման ծրագրերն անհրաժեշտ է մշակել ու զարգացնել նախաձեռնողների և մասնակից երկրների համատեղ ջանքերով: Պետք է նշել, որ դեռևս 2002թ. դեկտեմբերի 12-ին ԱՄՆ-ի պետարտուղար Քոլին Փատելը հայտարարել էր «Մերձավոր Արևելքի համագործակցության նախաձեռնությունը» (*“Middle East Partnership Initiative”*, MEPI)⁷ ծրագրի մասին, որը նրա խոսքերով՝ «Մերձավոր Արևելքի բնակչության հետ երկարատև աշխատելու մեր որոշման շարունակությունն ու առավել խորացումը կլինի՝ նրանց ամենօրյա կյանքը բարելավելու համար և օգնելու նրանց հույսով նայել ապագային»:

«Մերձավոր արևելքի համագործակցության նախաձեռնության» պատրաստման հիմնական աղբյուր է հանդիսացել Միացյալ ազգերի կազմակերպության 2002թ. (նաև 2003թ. և 2004թ.) Մարդու իրավունքների արաբական զարգացման զեկույցը (Arab Human Development Report): «Մերձավոր Արևելքի համագործակցության նախաձեռնության» հիմնական շուրս ուղղություններն են՝ ֆաղափական, տնտեսական, կրթական բարեփոխումները և կանանց իրավունքների ընդարձակումը: Այս բնագավառներում հաջողությունների հասնելու համար ԱՄՆ-ի վարչակազմը նախ շեշտը դնում է նախաձեռնության «համագործակցային» էության վրա. աշխատանք արաբական կառավարությունների հետ, արաբական երկրներում ֆաղափացիական հասարակության ձևավորմանը աջակցող ֆոնդերի ստեղծում, միկրոտնտեսական ծրագրերի խրախուսում, կանանց իրավունքների պաշտպանություն ու ֆաղափական մասնակցության ապահովում: «Մերձավոր արևելքի համագործակցության նախաձեռնությունը» ծրագիրը իր մեկնարկից ի վեր (2002թ.-ից մինչև 2006թ.-ը) ստացել է 294 միլիոն ԱՄՆ դոլլարի ֆինանսավորում:

⁷ Ծրագրի մանրամասները տես՝ www.mcpi.state.gov ինտերնետային կայքում:

Այս նախաձեռնություններին անհրաժեշտ է ավելացնել նաև 2004թ. *Ամերիկյան 9/11 հանձնաժողովի զեկույցը (9/11 Commission Report)*, որը ձևավորեց Արաբական աշխարհի և մուսուլման բնակչության մեծամասնությամբ երկրների երիտասարդների հնարավորությունների ընդլայնման ֆաղափականությունը:

2001թ. սեպտեմբերի 11-ը Մեծ Մերձավոր Արևելքի ուղղությամբ մի կողմից ԵՄ և ԱՄՆ-ի միջև համագործակցության նոր հնարավորություններ ստեղծեց, իսկ մյուս կողմից դրա իրականացումն ավելի բարդ դարձավ աշխարհաֆաղափական և աշխարհատնտեսական շահերի հակասությունների պայմաններում: Դեռ ավելին, սեպտեմբերի 11-ից հետո Իսլամը դարձավ աշխարհաֆաղափական երկխոսությունների կենտրոնական թեմա՝ ոչ միայն իբրև կրոն, այլ նաև որպես ֆաղափական գործիք: Այդ է պատճառը, որ այսօր շրջանառվում են Իսլամ և Իսլամիզմ (կրոնի ֆաղափականացում, էֆատրեմիստական դրսևորումներ, ֆունդամենտալիզմ ևն) տերմինները:

Փաստորեն, կարելի է ընդհանրացնել, որ ընդլայնված Միջերկրածովյանը և ՄՄԱ երկու տարբեր «աշխարհաֆաղափական» և «աշխարհատնտեսական» տեսություններ են՝ միջազգային հարաբերություններում միմյանց առնչվող յուրօրինակ հայացքներ:

Ընդլայնված Միջերկրածովյանը եվրակենտրոն հայացք է, որը նախատեսում է նախ և առաջ համագործակցություն, մինչդեռ ՄՄԱ ԱՄՆ-ի դիրքորոշումը կենտրոնացած է հակամարտությունների և «չարի առանցքի» վերացման ուղղությամբ:

Այս ամենը շատ հստակ երևում է ԱՄՆ-ի Ազգային անվտանգության ռազմավարություն փաստաթղթից (2006թ. մարտ), որը սկսվում է հետևյալ խոսքերով. «ԱՄՆ-ը պատերազմի մեջ է», որն արաբական աշխարհի կողմից ընկալվում է իբրև պատերազմ իսլամի դեմ: Դրան հակառակ Եվրոպայի անվտանգության ռազմավարության 2003թ. դեկտեմբերի 12-ի Խավիեր Սոլանայի «Անվտանգ Եվրոպան ավելի լավ աշխարհում» զեկույցը սկսվում էր. «Եվրոպան երբեք այսֆան մոտ չի եղել անվտանգությանը...» ձևակերպումով:

Փաստորեն, ամերիկյան ՄՄԱ նախատեսում է «ռեժիմների փոփոխություն» ռազմական միջամտությամբ՝ նպատակ ունենալով տարածել ժողովրդավարությունն Իրաֆում, Լիբանանում և շրթայական ազդեցությամբ նույն գործընթացը տարածել ողջ ՄՄԱ-ում (Իրան, Սիրիա ևն):

Անհրաժեշտ է հաշվի առնել նաև առկա մեկ այլ միտում, որը 2004թ. հունիսից «Ընդլայնված Մերձավոր Արևելք» ծրագրով առաջ ֆաշված մուսուլմանական, աշխարհիկ եվրոպական արժեքներ կրող Թուրքիայի օրինակն իբրև մոդել կիրառումն էր, ինչը կարծես թե թուրք-ամերիկյան ոչ այդֆան միանշանակ և պարզ հարաբերությունների արդյունֆում չի կարող գերակա և արդյունավետ տարբերակ լինել:

Արաբական երկրները և ՄՄԱ ծրագիրը

Բացի վերը նշված եվրոպական մոտեցումներից, որոնք հիմնականում համընկնում են Արաբական աշխարհում տիրող մոտեցումներին, Արևելքի հետաքրքրությունը ԵՄ նկատմամբ բացատրվում է նաև նրանով, որ եթե Սաուդը պատերազմի ժամանակ Արաբական աշխարհը ԵՄ ընկալում էր իբրև երրորդ հնարավոր ընտրություն ԱՄՆ-ի և հորհրդային Միությունից հետո, ապա Սաուդը պատերազմի ավարտից հետո, ԵՄ Արաբական աշխարհի կողմից սկսեց ընկալվել որպես այլընտրանք ԱՄՆ-ի գերիշխանությանը:

Արաբական երկրների նկատմամբ ԱՄՆ-ի կողմից վարվող ֆաղափականության վերաբերյալ առկա են հստակ ձևավորված մոտեցումներ. ԱՄՆ յուրաքանչյուր նախագահ հիմնվում է երեք հիմնական սկզբունքների վրա. Իսրայել պետության ֆինանսավորում և անվտանգության կամ գոնե խաղաղության որոշակի պահպանում, երկրորդ՝ ամերիկամետ արաբական երկրների ղեկավար օղակների աջակցություն, Պարսից ծոցի նավթ արտահանող երկրների իշխող ընտանիքների հետ սերտ հարաբերությունների կարևորում (հատկապես Սաուդյան Արաբիայի թագավորական ընտանիքի հետ): Դրանից ելնելով՝ տարածաշրջանում աստիճանաբար խորանում են այն տեսակետները, թե ԱՄՆ-ը տարածաշրջանում հետաքրքրված է ավելի շուտ նավթային պաշարներնեղով ու ռազմական իր դոմինանտ դիրքի պահպանմամբ, քան Իրաֆի և ընդհանրապես մերձավորարևելյան երկրների բնակչության բարօրությամբ:

Իրաֆի վրա հարձակմանը հաջորդած ժամանակահատվածը ցույց տվեց, որ բոլոր փաստարկներն ու պատճառները՝ Սադդամ Հուսեյնի բռնապետական վարչակազմի տապալումը և Իրաֆի ժողովրդի «ազատագրումը», զանգվածային ոչնչացման զենքի առկայությունը և Իրաֆը ժողովրդավարության մոդել դարձնելը կամ, ասեմք, Բուշի կողմից 2003թ մայիսի 9-ին արված հայտարարությունը. առնվազն մեկ տասնամյակի ընթացքում նախատեսվող ԱՄՆ-Մերձավոր Արևելք ազատ առևտրային գոտու ստեղծման վերաբերյալ, միայն պատերազմն արդարացնելու ձևակերպումներ էին: Իրաֆի և մասնավորապես իրաֆյան Քուրդիստանի անգլո-ամերիկյան օկուպացիան օգտագործվում էր Մերձավոր Արևելքի Բալկանացման (բաժանում, մասնատում) և դրա Ֆինլանդացման (խաղաղեցում) համար:

Դեռ ավելին՝ ԱՄՆ-ը իր «Մեծ Մերձավոր Արևելք» ծրագիրը, նախաձեռնելով պաղեստինա-իսրայելյան խնդրի լուծման նպատակով, փաստացի ոչ միայն չնպաստեց դրա լուծմանը, այլև մեծացրեց տարածաշրջանում անկայունությունը՝ ավելացնելով Աֆղանստանի, Իրաֆի, Լիբանանի խնդիրները, մշտական լարվածությունը՝ պայմանավորված Իրանի նկատմամբ ժամանակ առ ժամանակ հնչող ռազմական սպառնալիքներով, Սիրիայի նկատմամբ անընդհատ թարմացվող դժգոհություններով:

Հնարավոր է, ԱՄՆ-ի կողմից ՄՄԱ իրականացման կարճաժամկետ և երկարաժամկետ նոր մեխանիզմներ ի հայտ գան, որոնք ինչպես և նախորդներն արդարացման, իմաստավորման և գաղափարական հիմնավորման կարիք կունենան:

Իսրայելի կողմից 2006թ կիբանանի վրա հարձակումը, որը 2006թ հունիսին Թեղ-Ավիվում ԱՄՆ-ի պետքարտուղար Կոնդոլիզա Ռայսի կողմից հայտարարված «Նոր Մերձավոր Արևելք»⁸ ծրագրի իրագործումն էր, եկավ փոխարինելու արդեն հնացած և երկար տարիներ գոյություն ունեցող, բայց ոեալ արդյունքներ չապահոված «Մեծ Մերձավոր Արևելք»-ին: Այն նախատեսում էր անգլո-ամերիկա-իսրայելական ուսումնական «Ճանապարհային ֆարտեզի» իրագործումը Մերձավոր Արևելքում:

Հայաստանի Հանրապետությունն այս կամ այն չափով ընդգրկված է ժամանակաշրջանի երկու հիմնական գլոբալ «Մեծ Միջին Արևելք» և «Ընդլայնվող Եվրոպա» ծրագրերի մեջ՝ գտնվելով ամբողջ հարավկովկասյան տարածաշրջանի հետ միասին ձևավորվող մեգատարածաշրջանների խաչման կետում: Թե՛ աշխարհաֆաղափական, թե՛ աշխարհատնտեսական առումով այս երկու գլոբալ ծրագրերն էլ նպատակամղված են ամբողջականացված ենթակառուցվածքների համակարգի ստեղծմանը, ինչը թույլ կտա ծրագրերի նախաձեռնողներին այդ ենթակառուցվածքների միջոցով վերահսկել շրջանառության մեջ դրվող ռեսուրսներն ու միջոցները:

ՄՄԱ-ի ծրագրի շուրջ հետագա զարգացումները, այնուամենայնիվ, մեծապես կապված կլինեն տարածաշրջանում Իրանի հետագա մասնակցության չափի և ազդեցության հետ:

Այսօր կարևոր է հասկանալ, թե ինչ դերակատարում կարող է ունենալ ՀՀ-ն այս ամենում: Եթե այսօր պատրաստ չենք գիտակցել մեր մասնակցության չափը, հետագա անելիքները, առնվազն անհրաժեշտ է հաշվարկել այդ ծրագրերի ազդեցությունը մեր տարածաշրջանի և հենց Հայաստանի Հանրապետության վրա: Այս համատեքստում խիստ կարևորվում է նաև ՀՀ-Սփյուռք նիշտ համագործակցությունը:

⁸ Ըստ արևմտյան աղբյուրների Կոնդոլիզա Ռայսը համարվում է այս տերմինի հեղինակը: